

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ПРАВА ЛЮДИНИ: ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОЗ'ЯЗКУ ТА ОБМЕЖЕНЬ

Конституція України у ст. 3 закріпила положення про те, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Забезпечення прав і свобод людини є пріоритетним напрямом у діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Зазначені конституційні норми стосуються і функціонування органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, завданнями якої є пошук і фіксація фактичних даних про протиправну діяльність окремих осіб та груп, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави.

Розкриттю сутності оперативно-розшукової діяльності та обмеженню конституційних прав і свобод громадян під час її проведення приділяли увагу Бандурка О. М., Сервецький І. В., Ануфрієв М. І., Гордієнко С. Г., Хомколов В. П., Овчинський С. С., Панфілов В. В., Лузгін І. М. Однак враховуючи постійне удосконалення нормативно-правової бази з цього питання, окремі аспекти проведення оперативно-розшукової діяльності потребують подальшого дослідження.

Метою цієї роботи є розкриття сутності оперативно-розшукової діяльності, її заходів, що пов'язані з тимчасовим обмеженням прав людини, визначення доказового значення результатів оперативно-розшукової діяльності.

Тривалий час оперативно-розшукова діяльність залишалася забороненою темою для відкритої юридичної літератури й засобів масової інформації. Вона регулювалася тільки відомчими нормативними актами. Вперше як правове поняття оперативно-розшукова діяльність отримала нормативне визначення 18 лютого 1992 р. у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність». У ст. 2 цього Закону зазначається, що оперативно-розшукова діяльність – це система гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів.

Загалом практика оперативно-розшукової діяльності стара як світ, і вона завжди сприймалася людьми як таємне висліджування і пошук злочинців.

Перші згадування про її існування містяться в релігійних писаннях. Так, у Біблії (Книзі Старого Завіту. Четверта книга Мойсева. Глава 13, ст. 3, 18–30, 1990) розповідається про те, що Мой-

сей послав декількох своїх прихильників (дванадцять спостерігачів) на землю Ханаан, щоб вони з'ясували, яка чисельність її жителів, оборона міст, родючість землі. Через сорок днів посланці вернулися їй, розповівши про результати розвідки, підкріпили свій звіт зразками землі Ханаанської [1, с. 10–11; 2, с. 24].

З часу появи у сфері поліцейського розшуку колишнього бігло-го французького каторжника Ежена Франсуа Відока (1811 р.), який зумів піднести «навушництво» та слідкування до рангу науки та мистецтва водночас і отримав титул «імператора детективів», зміст, методи та форми оперативно-розшукової діяльності значною мірою змінилися. З одного боку, все ширше використовуються «електронне слідкування» та різні оперативно-технічні засоби, з іншого – оперативно-розшукова діяльність все більше стає під контроль закону та держави [3, с. 170].

Як зазначає Бандурка О. М. оперативно-розшукова діяльність (далі – ОРД) представляє собою найбільш результативну державно-правову форму боротьби із злочинністю [1, с. 113]. Переважна більшість розкритих злочинів (близько 80%) припадає саме на органи дізнання, і досягається саме завдяки успішно проведеній ОРД. У той же час питання щодо проведення ОРД завжди носили проблемний характер, оскільки постійно були заляжними від політичних, ідеологічних, правових та інших державних пріоритетів. Останні в різні періоди історії служили головними підсоновами визначення кримінальної політики та стратегії кримінального провадження, в інтересах яких провадилася оперативно-розшукова діяльність.

Сьогодні враховуючи сучасні тенденції злочинності, її організований характер, появу нових, у минулому таких, що не мали місце видів, форм і способів вчинення злочинів (тероризм і захоплення заручників, викрадення людей, торгівля людьми й людськими органами тощо), високий ступінь озброєності й агресивності, законспірований характер злочинних груп і формувань, системі їх організованої протидії будь-якому соціальному контролю, держава змушена використовувати найбільш дієві негласні засоби і методи протидії (негласний контроль, прослуховування і т. д.).

У ст. 6 Закону «Про оперативно-розшукову діяльність» зазначається, що підставами для її проведення є:

1) наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою ОРЗ, про злочини, що готуються або вчинені невстановленими особами; осіб, які готують або вчинили злочин; осіб, які перебувають від органів розслідування, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання; осіб безвісно відсутніх; розвідувально-підбивну діяльність спецслужб іноземних держав, організацій та окремих осіб проти України; реальну загрозу життю, здоров'ю,

житлу, майну працівників суду і правоохоронних органів у зв'язку з їх службовою діяльністю, а також особам, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членам їх сімей та близьким родичам, з метою створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя; співробітників розвідувальних органів України у зв'язку із службовою діяльністю цих осіб, їх близьких родичів, а також осіб, які конфіденційно співробітничали або співробітничали з розвідувальними органами України, та членів їх сімей з метою належного здійснення розвідувальної діяльності;

2) запити повноважних державних органів, установ та організацій про перевірку осіб у зв'язку з їх допуском до державної таємниці і до роботи з ядерними матеріалами та на ядерних установках;

3) потреба в отриманні розвідувальної інформації в інтересах безпеки суспільства і держави.

За відсутності перелічених підстав ОРД забороняється.

Право проводити оперативно-розшукові заходи надано підрозділам Міністерства внутрішніх справ України (кримінальна, транспортна та спеціальна міліція, спецпідрозділи по боротьбі з організованою злочинністю, судова міліція); підрозділи СБУ (розвідка, контррозвідка, військова контррозвідка, захисту національної державності, внутрішньої безпеки, по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю, оперативно-технічні, оперативного документування, боротьби з тероризмом і захисту учасників кримінального судочинства та працівників правоохоронних органів); Державної прикордонної служби України; управління державної охорони; органів державної податкової служби (оперативні підрозділи податкової міліції); органів і установ Державного департаменту України з питань виконання покарань (оперативні підрозділи); розвідувального органу Міністерства оборони України.

Необхідно зазначити, що сьогодні завдяки засобам масової інформації, правовому вихованню обізнаність населення і злочинців, зокрема, про форми і методи оперативно-розшукової діяльності ускладнюють роботу оперативного працівника, який щоразу розкриваючи новий злочин, має шукати нові шляхи проникнення в його тайну. Немає двох однакових злочинів і не може бути однакових процесів їх розкриття. Як у кожному злочині є свої потерпілі і обвинувачені, властиві саме цьому злочину деталі його вчинення, матеріальна і моральна шкода, так і кожний злочин потребує своєї технології розкриття і розслідування його обставин, індивідуальних оперативно-розшукових заходів, направлених на збирання інформації, встановлення істини по конкретному факту правопорушення. Тому, в процесі оперативно-розшукової діяльності, особливо при розкритті та розслідуванні проявів організованої злочинності, виникає питання про можливості і межі застосування спеціальних сил, засобів і методів, які мають у своєму розпоря-

дженні органи дізнання для вирішення оперативно-тактичних завдань. Безсумнівно, що використання засобів конфіденційної діяльності викликається об'єктивними причинами, обумовленими специфікою оперативно-розшукової діяльності. Без конфіденційних прийомів і методів практично неможливо отримати достовірну інформацію про таємні наміри і плани організованих злочинних формувань, про їх дії, склад учасників, зв'язки, місця зберігання злочинно добутого майна і цінностей, а значить неможливо створити умови для попередження і припинення їх протиправної поведінки.

На підставі цього законодавець суб'єктів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, наділив такими правами:

- опитувати осіб за їх згодою, використовувати їх добровільну допомогу;

- проводити контрольні закупки товарів з метою виявлення фактів протиправної діяльності;

- брати участь у перевірці фінансово-господарської діяльності підприємств, установ, організацій та окремих осіб;

- витребувати, збирати і вивчати документи та дані, що характеризують діяльність підприємств, установ, організацій, а також спосіб життя окремих осіб, підозрюваних у підготовці або вчиненні злочину, джерело та розміри їх доходів;

- проводити операції по захопленню озброєних злочинців, припиненню тяжких злочинів, розвідувально-підривної діяльності спецслужб іноземних держав, організацій та окремих осіб;

- негласно виявляти та фіксувати сліди тяжкого злочину, документи та інші предмети, що можуть бути доказами підготовки або вчинення такого злочину, чи одержувати розвідувальну інформацію, у тому числі шляхом проникнення оперативного працівника у приміщення, транспортні засоби, на земельні ділянки;

- здійснювати проникнення у злочинну групу негласного працівника оперативного підрозділу або особи, яка співпрацює з ним, із збереженням у таємниці достовірних даних щодо їх особистості;

- знімати інформацію з каналів зв'язку, застосовувати інші технічні засоби отримання інформації;

- контролювати шляхом відбору за окремими ознаками телеграфно-поштової відправлення;

- здійснювати візуальне спостереження у громадських місцях із застосуванням фото-, кіно- і відеозйомки, оптичних та радіоприладів, інших технічних засобів, мати гласних та негласних штатних працівників;

- встановлювати конфіденційне співробітництво з особами на засадах добровільності;

- отримувати від юридичних та фізичних осіб безкоштовно або за винагороду інформацію про злочини, що готуються або вчинені, та загрозу безпеці суспільства;

– використовувати за згодою адміністрації службові приміщення, транспортні засоби та інше майно підприємств, установ, організацій, а так само за згодою осіб – житло, інші приміщення, транспортні засоби та майно, яке їм належить;

– створювати з метою конспірації підприємства, організації, використовувати документи, які зашифровують особу чи відомчу належність працівників, приміщень і транспортних засобів оперативних підрозділів;

– створювати і застосовувати автоматизовані інформаційні системи;

– застосовувати засоби фізичного впливу, спеціальні засоби та вогнепальну зброю на підставах і в порядку, встановлених законами Про міліцію, Службу національної безпеки, Прикордонні війська, Управління охорони вищих посадових осіб України. Оперативні працівники не несуть відповідальності за заподіяну шкоду, якщо вони діяли в стані необхідної оборони або крайньої необхідності.

Слід зазначити, що винятковість названих вище прав і особливий порядок їх застосування є вираженням конституційних гарантій недоторканності житла і забезпечення таємниці листування, телефонних розмов тощо (ст.ст. 30–31 Конституції України). Сфера гарантованого забезпечення прав і свобод у повному обсязі поширюється лише на законослужняних і лояльних до правопорядку громадян. Злочинці самі виходять із правового поля і тим самим стають суб'єктами обмежень прав і свобод.

Ст. 32 Конституції України встановлює, що випадки застосування обмежень права на приватність персональних даних повинні визначатися законом. Це означає, що підзаконні нормативні акти, а тим більше відомчі «для службового користування» не можуть встановлювати будь-яких обмежень прав і свобод людини [4, с. 52].

Відповідно до ст. 10 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» матеріали оперативно-розшукової діяльності використовуються як приводи та підстави для порушення кримінальної справи або проведення невідкладних слідчих дій; для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальній справі; для попередження, припинення і розслідування злочинів, розвідувально-підбивних посягань проти України, розшуку злочинців та осіб, які безвісти зникли; для забезпечення безпеки працівників суду і правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві; для взаємного інформування підрозділів, уповноважених здійснювати оперативно-розшукову діяльність, та інших правоохоронних органів; для інформування державних органів відповідно до їх компетенції.

Оперативні підрозділи під час своєї діяльності отримують відповідну оперативно-розшукову інформацію. Зазначимо, що оперативно-розшукова інформація, об'єктивно зафіксована за допо-

могою технічних засобів у речовій (мовній) формі, створює додаткові гарантії її достовірності і при її одержанні з дотриманням законних вимог, може перетворюватись на доказову інформацію, необхідну для використання у процесі доказування при розслідуванні кримінальних справ, та при розробці профілактичних заходів. Перетворення оперативно-розшукової інформації, здобутої негласними методами, у тому числі і через зняття інформації з каналів зв'язку та при застосуванні інших технічних засобів, із негласної у гласну, із закритої у відкриту, називається легалізацією оперативно-розшукової інформації.

Як слушно зауважив Слинько С. В., призначення оперативної інформації полягає в тому, щоб пізнати прихований механізм розвитку злочинної поведінки. Зміст інформації не повинен виходити за рамки очевидних фактів, заглиблюючись до пізнання ретельно маскованих вчинків, поведінки осіб, їх поглядів, намірів [5, с. 76]. У той же час оперативним підрозділам забороняється для одержання інформації використовувати технічні засоби, психотропні, хімічні та інші речовини, які пригнічують волю або завдають шкоди здоров'ю людей та навколишньому середовищу.

Але саме головне, на підставі вищезазначеного, здійснення оперативно-розшукових заходів, використання оперативно-технічних засобів не може бути безмежним, оскільки вони обмежують особисті права й свободи громадян. Стаття 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» містить гарантії законності під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, де зокрема говориться: «Під час здійснення оперативно-розшукової діяльності не допускається порушення прав і свобод людини та юридичних осіб. Окремі обмеження цих прав і свобод мають винятковий і тимчасовий характер і можуть застосовуватись лише з санкції суду щодо особи, в діях якої є ознаки злочину, та у випадках, передбачених законодавством України, з метою захисту прав і свобод інших осіб, безпеки суспільства».

Частина 14 ст. 9 формулює теж саме дещо по-іншому: «оперативно-розшукові заходи, пов'язані з тимчасовим обмеженням прав людини, проводяться з метою запобігання тяжким або особливо тяжким злочинам, їх припинення і розкриття, розшуку осіб, які ухиляються від відбування кримінального покарання або безвісти зникли, захисту життя, здоров'я, житла і майна працівників суду і правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, припинення розвідувально-підривної діяльності проти України. У разі оперативної необхідності невідкладного здійснення цих заходів оперативно-розшукові підрозділи зобов'язані протягом 24 годин повідомити суд або прокурора про застосування та підстави для їх проведення». Зауважимо, що у час-

тині 5 йдеться тільки про ОРЗ щодо конкретної особи, тоді як у частині 14 – про ОРЗ, які не обов'язково прив'язані до конкретної особи.

Проаналізувавши законодавство, що регулює оперативно-розшукову діяльність, можна визначити, що оперативно-розшуковими заходами, які тимчасово обмежують конституційні права є:

- проникнення оперативного працівника у приміщення, транспортні засоби, на земельні ділянки;
- контроль поштових відправлень, телеграфних та інших повідомлень, зняття інформації з технічних каналів зв'язку, застосування інших технічних засобів отримання інформації;
- контроль шляхом відбору за окремими ознаками телеграфно-поштових відправлень;
- застосування засобів фізичного впливу, спеціальних засобів та вогнепальної зброї на підставах і в порядку, встановленими законодавством.

На нашу думку, обмеження прав і свобод людини в оперативно-розшуковій діяльності можуть бути виправданими і допустимими, якщо вони встановлені в цілях захисту не від будь-якого правопорушення, а лише від найбільш небезпечних злочинних порушень закону, принаймні тих, які вимагають досудового слідства.

Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше, як за вмотивованим рішенням суду. У невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, Конституція допускає інший, за санкцією суду, порядок проникнення який передбачається Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», Законом України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю».

Конституцією України кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки встановлюються лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігання злочинів чи з'ясування істини під час розслідування кримінально справи, якщо іншими способами отримати інформацію неможливо.

Не допускається втручання в особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України.

Законом встановлені певні обмеження на проведення оперативно-розшукових заходів відносно деяких категорій громадян. Так, відповідно до ч. 2 ст. 10 Закону «Про адвокатуру» забороняється прослуховування телефонних розмов адвокатів у зв'язку з оперативно-розшуковою діяльністю без санкції Генерального прокурора України, його заступників, прокурорів Республіки Крим, області, міста Києва. Обшук, затримання народного депутата чи

огляд особистих речей і багажу, транспорту, жилого чи службового приміщення народного депутата, а також порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції та застосування інших заходів, що відповідно до закону обмежують права і свободи народного депутата, допускаються лише у разі, коли Верховною Радою України надано згоду на притягнення його до кримінальної відповідальності, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо (ч. 2 ст. 27 Закону «Про статус народного депутата України»). Проникнення у житло чи службове приміщення судді, в його особистий чи службовий транспорт, проведення там огляду, обшуку чи виїмки, прослуховування його телефонних розмов, особистий обшук судді, а так само огляд, виїмка його кореспонденції, речей і документів можуть провадитись тільки за вмотивованим рішенням суду, а також за згодою судді в разі прийняття головою відповідного суду рішення про вжиття спеціальних заходів забезпечення безпеки (ч. 4 ст. 13 Закону України «Про статус суддів»). Крім того, ст. 11 Закону про ОРД забороняє залучати до виконання оперативно-розшукових завдань медичних працівників, священнослужителів, адвокатів, якщо особа, щодо якої вони мають здійснювати оперативно-розшукові заходи, є їх пацієнтом чи клієнтом.

Сам по собі факт вторгнення в особисте життя громадян з точки зору загальнолюдської моралі не може бути визнаний позитивним. Але всяка оцінка дається не взагалі, а конкретним ситуаціям. Враховуючи соціальні умови, визнаючи неприйнятним втручання в особисте життя громадян, законодавство допускає таку можливість як виняток, для захисту інтересів інших громадян чи суспільства від злочинних посягань.

У таких випадках слід говорити не про те, що допустимо здійснення оперативно-розшукової діяльності і проведення оперативно-технічних заходів у інтересах забезпечення правопорядку і громадської безпеки, а про те, наскільки обґрунтовано застосування тих чи інших засобів і методів і в яких межах вони доцільні в кожному окремому випадку. Від вибору тих чи інших прийомів і методів оперативно-розшукової діяльності для вирішення оперативно-тактичних завдань, поєднання гласних і негласних засобів залежить ефективність розкриття і розслідування конкретних злочинів.

Оскільки у процесі початкової оперативної перевірки і розробки, здійснюваних до порушення кримінальної справи, особи, які становлять оперативний інтерес, не мають статусу ні обвинувачених, ні навіть підозрюваних, щодо них не можуть бути застосовані ніякі примусові заходи. Деякі права можуть бути таємно обмежені лише із санкції суду (прослуховування телефонів, зняття інформації з каналів зв'язку).

Відомості, отримані внаслідок ОРЗ, що стосуються особистого життя, честі і гідності особи, якщо вони не містять інформації про вчинення заборонених законом дій, зберіганню не підлягають і повинні бути знищені (ч. 1, 8, 10 і 12 ст. 9).

Взагалі, у кожному випадку наявності підстав для проведення ОРД заводиться оперативно-розшукова справа (за виключенням перевірки осіб у зв'язку з допуском їх до державної таємниці). Без заведення цієї справи ОРЗ забороняються. При цьому виноситься постанова, у якій вказується місце та час її складання, посада й прізвище особи, яка її підписала, підстава і мета заведення оперативно-розшукової справи. У випадках порушення прав і свобод людини або юридичних осіб в процесі здійснення ОРД, а також у випадку, коли причетність до правопорушення особи, щодо якої здійснювалися ОРЗ, не підтвердилась, підрозділи, що проводили ОРЗ, повинні невідкладно поновити порушені права і відшкодувати заподіяні моральні і матеріальні збитки. Проте незрозуміло, як об'єкт ОРД дізнається про проведення стосовно нього оперативно-розшукових заходів, оскільки Закон не містить зобов'язання інформувати особу в таких випадках, отже, ця норма видається цілком декларативною.

Законодавство про використання спеціальних технічних засобів для проведення оперативно-розшукової діяльності припускає, на наш погляд, можливість для принижуючого людську гідність поводження. Так, якщо п. 10 ст. 11 Закону України «Про міліцію» про здійснення гласних та негласних заходів фото-, кіно-, відеозйомок та звукозапису, прослуховування телефонних розмов з метою розкриття злочинів зобов'язує проводити їх на підставі та в порядку, встановленому законом («Про оперативно-розшукову діяльність»), то п. 12 цієї ж статті дозволяє «проводити кіно-, фото- та звукофіксацію як допоміжний засіб попередження протиправних дій та розкриття правопорушень» без будь-яких посилань на законну регламентацію таких дій, що у принципі дозволяє правоохоронним органам чинити надзвичайно сильний моральний та психологічний тиск. Далі, ст. 15 Закону «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» дозволяє спецпідрозділам МВС та СБУ по боротьбі з організованою злочинністю використовувати спеціальні технічні засоби для контролю, фіксації та документування розмов та інших дій осіб за наявності підстав вважати їх причетними до організованої злочинної діяльності, а також фіксувати й документувати посилення листа й телеграфного повідомлення.

Шведський професор Денніс Тельборг [6, с. 152] зазначає, що сьогодні головною функцією негласного нагляду є не викриття злочинця, а встановлення самої наявності злочину. Коли спецпідрозділи проводять розшукову діяльність проти організованої зло-

чинності, торговців наркотиками тощо, вони працюють до вчинення злочину, і мета цих ОРЗ – зібрати інформацію про особу, злочинну групу або можливі насильницькі дії (терористичний акт, наприклад). Іншими словами, те, що хочуть з'ясувати на етапі, коли подається заява до суду про отримання дозволу на негласне стеження, часто неможливо конкретизувати. У таких випадках отримання судової санкції втрачає сенс, а спецпідрозділи фактично можуть організувати негласне стеження на власний розсуд без застосування судового контролю. Отже, процедура отримання судової санкції повинна чітко визначатися законом, бути ясною і детальною, а формулювання гарантій проти зловживань стає центральним питанням [7, с. 45].

На нашу думку, будь-яке, незалежно від способів, методів і засобів збирання, зберігання, використання і поширення інформації персонального характеру без згоди особи (негласно) є обмеженням її прав.

Затверджений наказом Голови Служби безпеки України від 1 березня 2001 року № 52 Звід відомостей, що становлять державну таємницю, відносить до державної таємниці у сфері державної безпеки і охорони правопорядку відомості «про факт підготовки та проведення, а також результати негласних оперативно-розшукових заходів із застосуванням оперативно-технічних засобів стосовно осіб, які готують або вчинили особливо небезпечні злочини проти держави» (п. 4.18), а також «ті самі відомості стосовно осіб, які готують або вчинили інші тяжкі злочини» (п. 4.18.1). До останнього пункту є примітка, що «у разі використання отриманої інформації як доказ у кримінальному процесі, зниження її ступеня секретності чи розсекречення здійснюється згідно з чинним законодавством України».

Таким чином, незалежно від підтвердження чи не підтвердження фактів причетності людини до підготовки або вчинення особливо небезпечного злочину проти держави, використання чи невикористання цих відомостей у кримінальному судочинстві, доступ до першої з вказаних категорій відомостей із ступенем секретності «Цілковито таємно» для громадян, яких стосується інформація, заборонений.

Доступ до другої категорії відомостей із ступенем секретності «Таємно», незалежно від підтвердження чи не підтвердження фактів причетності людини до підготовки або вчинення іншого тяжкого злочину проти держави, можливий лише після прийняття рішення про зниження ступеня її секретності чи розсекречення і лише у випадку використання отриманої інформації як доказ у кримінальному процесі [4, с. 51–52].

Проблемою залишається питання примусового медичного обстеження, а також втручання правоохоронних органів у сімейне

життя осіб, що мають нетрадиційну сексуальну орієнтацію. Наприклад, правоохоронні органи подають до Держкомстату відомості про виявлених гомосексуалістів, ведуть їхній облік, як групи ризику захворювання на СНІД.

На підставі зазначеного, гарантії законності в законі про ОРД слабо захищають від зловживань, особливо якщо їх порівнювати з гарантіями законності в німецькому чи угорському законах, які передбачають, наприклад, парламентський нагляд за законністю перехоплення повідомлень за допомогою роботи спеціальних органів. У ці органи може звернутися зі скаргою кожний, хто вважає, що його кореспонденція контролюється спецслужбами незаконно. Цікаво, що німецький Комітет G-10 інформується міністром про всі дозволені ним обмежувальні заходи до того, як перехоплення почали здійснювати. Комітет має право скасувати наказ міністра, після чого перехоплення негайно припиняється, якщо, через терміновість, воно було розпочате до одержання дозволу. Після закінчення перехоплення особа, чий повідомлення перехоплювалися, повідомляється про це, «якщо це не ставить під загрозу мету розслідування». Уся непотрібна надалі документація повинна бути знищена.

Отже, Закон «Про оперативно-розшукову діяльність» потребує подальшого удосконалення з точки зору гарантій недоторканості житла і забезпечення таємниці листування, телефонних розмов, права на приватність, оскільки він у певні частині суперечить міжнародним стандартам у цій галузі, приховує у собі потенційні порушення ст. 8 Європейської конвенції про захист прав людини й основних свобод.

Список літератури: 1. Бандурка О. М. Оперативно-розшукова діяльність: Підручник. Ч. 1. – Х., 2002. – 334 с. 2. Основы оперативно-розыскной деятельности в Украине: Учебное пособие. Ч. 1 / Под ред. проф. Виленской Э. В. – Луганск: РИО ЛАВД, 2006. – 286 с. 3. Тертишник В. М. Гарантії істини та захисту прав і свобод людини в кримінальному процесі: Монографія. – Д.: Юрид. акад. МВС України, Арт-Прес, 2002. – 432 с. 4. Пазюк А. В. Захист прав громадян у зв'язку з обробкою персональних даних у правоохоронній діяльності: європейські стандарти і Україна. – К.: МГО Прайвесі Юкрейн, 2001. – 258 с. 5. Слїнько С. В. Проблемы реализации конституционных норм субъектами уголовного процесса: Монография. – Х.: Изд-во Нац. ун-та внутр. дел; РИФ Арсин, 2002. – 432 с. 6. Прослушивание телефонных разговоров в международном праве и законодательстве одиннадцати европейских стран. – Х.: Фолио, 1999. – 152 с. 7. Свобода інформації та право на приватність в Україні. Т. 2. – Х.: Фолио, 2004. – 200 с.

Надійшла до редколегії 21.04.08

О. Є. Скакун

Про принципи кримінально-виконавчого права України

Принципи права завжди були серед найбільш досліджуваних проблем у вітчизняній та зарубіжній правничій науці [1]. Причому до принципів кримінального права дослідники звертались аналі-